

Б.Мамадалиев,

Тошкент юридик колледжи ўқитувчиси

ФУҚАРОЛАРНИНГ ЭКОЛОГИК АХБОРОТ ОЛИШ ҲУҚУҚИ АТРОФ-МУҲИТГА ОИД ҚАРОРЛАР ҚАБУЛ ҚИЛИШДА ИШТИРОК ЭТИШИ КАФОЛАТИ СИФАТИДА

Аннотация: мазкур мақолада фуқароларнинг экологик ҳуқуқлари, жамоат экологик назорати, фуқароларнинг ахборот олиш ҳуқуқи, фуқароларнинг экологик мажбуриятлари, ахборот олиш ҳуқуқининг ҳуқуқий асослари тўғрисида сўз юритилган.

Калит сўзлар: экологик мажбурият, қарор, ахборот, манфаат, ҳуқуқ.

Аннотация: в статье рассматривается экологическое право граждан, экологический общественный надзор, право получение информации граждан, экологический обязанность граждан, правовые основы право получение информации.

Ключевые слова: экологический обязанность, решение, информация, интерес, право.

Annotation: in the article the ecological right of citizens, ecological public supervision, obtaining information citizens, ecological duties of citizens, legal bases obtaining information are considered.

Key words: environmental responsibility, decision, information, interest, right.

Ҳозирги кунда мамлакатимизда кучли фуқаролик жамиятини ривожлантириш ва фуқароларни жамиятнинг барча соҳаларида фаоллигини ошириш ижтимоий-сиёсий ислохотларнинг марказий масалаларидан биридир. Ўзбекистон Республикасининг Биринчи Президенти Ислом Каримов таъкидлаганларидек, “Биз учун фуқаролик жамияти – ижтимоий макон. Бу маконда қонун устувор бўлиб, у инсоннинг ўз-ўзини камол топтиришига монелик қилмайди, аксинча ёрдам беради. Шахс манфаатлари, унинг ҳуқуқ ва эркинликлари тўла даражада рўёбга чиқишига кўмаклашади” [1, 173-б.].

Дарҳақиқат, мамлакатимизда фуқаролик жамияти институтларининг атроф-муҳитни муҳофаза этишдаги ролининг долзарблиги, табиатдан фойдаланиш соҳасида антропоген таъсирларнинг ошиши фуқароларнинг ижтимоий-сиёсий масалаларни ҳал этишда иштирокининг турлича шакллари ривожлантирилмоқда. Давлатимизнинг амалдаги экологик қонунларида фуқароларнинг атроф-муҳитга оид қарорлар қабул қилишда иштирок этиши алоҳида аҳамият касб этади. Шундай механизмлар ичида фуқароларни атроф-муҳитга оид қарорлар қабул қилишда иштирок этишининг кафолатларидан бири ахборот олиш ҳуқуқидир.

Юридик адабиётларда экологик ахборотларнинг тушунчаси баён қилинган. Хусусан, экологик ахборотлар – атроф-муҳитнинг ҳолатига оид маълумотлар [2, 35-бет.]. Бундан ташқари, экологик ахборотлар тўғрисидаги тушунчалар халқаро ҳужжатларда ҳам учрайди. Жумладан, Европа Иттифоқи томонидан 1994 йили қабул қилинган “Атроф-муҳитни муҳофаза қилиш тўғрисида”ги модель(намуна) Қонунининг 21-моддасига кўра, экологик ахборот деб, ёзма, оғзаки, визуал ёки

маълумотлар базасидаги сув, ҳаво, тупроқ, фауна, флора, ер ва алоҳида табиат участкалари; зарарли таъсир кўрсатиш билан боғлиқ фаолият; атроф табиий муҳитни муҳофаза қилиш фаолияти ёки тадбирлари тўғрисидаги маълумотлар тушунилади [3, 212-213-бетлар].

Фуқароларнинг экологик ахборотларга эга бўлиши уларнинг қулай атроф-муҳитда яшаш ҳуқуқини ва атроф-муҳитни муҳофаза қилиш мажбуриятларини таъминлашида муҳим аҳамият касб этади [4, 133-138-бетлар].

Экологик ахборотлар тўғрисидаги халқаро ҳужжатларда фуқаролар маълумот олиш билан мурожаат қилганларида ўз қизиқишларини исботлашлари зарур эмаслиги тамойили мустаҳкамланган [5, 160-бет]. Ўзбекистонда ҳам шундай тамойилни қонунларда акс эттириш эҳтиёжи борлиги таъкидланган. Р.А.Икромовнинг фикрича, бундай тамойилнинг Ўзбекистонда жорий этилиши – фуқароларнинг экологик ахборот олиш ҳуқуқи эркинлигини ва кафолатини янада кенгайтиради [6, 64-65-б.].

Фуқароларнинг экологик ахборот олиш орқали атроф-муҳитга оид қарорлар қабул қилишда иштирок этиш масалалари қонунчиликда ҳам белгилаб қўйилган. Бинобарин, Ўзбекистон Республикасининг 1996 йил 27 декабрда қабул қилинган “Атмосфера ҳавосини муҳофаза қилиш тўғрисида”ги Қонунида назарда тутилган. Ушбу Қонуннинг 4-моддасига кўра, фуқаролар ҳаёт ва соғлиқ учун қулай атмосфера ҳавосига эга бўлиш, атмосфера ҳавосининг ҳолати ҳамда уни муҳофаза қилиш юзасидан кўрилаётган чора-тадбирлар тўғрисида ўз вақтида ва ишончли ахборот олиш ҳуқуқига эга [7]. Бизнинг фикримизча, бу нормада атроф-муҳитга оид қарорлар қабул қилишда фуқаролар иштироки бевосита кўрсатиб ўтилмаган бўлса-да, ахборот олиш ҳуқуқи фуқароларни атроф-муҳитга оид қарорлар қабул қилишда иштирок этишининг шакли сифатида белгиланган.

Атроф-муҳитга оид қарорлар қабул қилишда фуқаролар иштирокининг ҳуқуқий асоси Ўзбекистон Республикасининг 2004 йил 3 декабрда қабул қилинган “Муҳофаза этиладиган табиий ҳудудлар тўғрисида”ги Қонунида акс эттирилган [8]. Ушбу Қонуннинг 10-моддасига асосан фуқаролар муҳофаза этиладиган табиий ҳудудларни ташкил этиш, муҳофаза қилиш ва улардан фойдаланиш тўғрисидаги ҳамда манфаатларига дахлдор бўлган қарорларнинг қабул қилинишида иштирок этиш ҳуқуқига эга эканликлари кўрсатиб ўтилган.

Атроф-муҳитга оид қарорлар қабул қилишда фуқаролар иштирокини таъминлашда Ўзбекистон Республикасининг 2000 йил 31 августда қабул қилинган “Радиациявий хавфсизлик тўғрисида”ги Қонуни муҳим ҳуқуқий асос вазифасини бажаради. Қонуннинг 5-моддасида белгилаб қўйилганидек, фуқаролар атроф-муҳитнинг, фойдаланишдаги ва истеъмолдаги предметларнинг радиациявий ҳолати, радиациявий хавфсизликни таъминлаш юзасидан кўрилаётган чора-тадбирлар, шунингдек ўзлари олган нурланиш дозаси тўғрисида бўлиқ ва холис ахборот олиш, радиациявий хавфсизликни таъминлаш масалалари муҳокамасида иштирок этиш ҳуқуқига эга [9]. Мазкур нормада белгиланган ҳуқуқларга асосан ахборот олиш, яъни муҳокамаларда иштирок этиш ҳуқуқлар фуқароларнинг радиациявий хавфсизликни

таъминлаш масалалари юзасидан қарорлар қабул қилинишида иштирок этишини кафолатлайди.

Атроф-муҳитга оид қарорлар қабул қилишда фуқаролар иштирокининг яна бир ҳуқуқий асосларидан бири Ўзбекистон Республикасининг 1993 йил 6 майда қабул қилинган “Сув ва сувдан фойдаланиш тўғрисида”ги [10] Қонунидир. Қонуннинг 10-моддасига асосан фуқаролар сув билан боғлиқ муносабатларни тартибга солишга қаратилган қарорларнинг қабул қилинишида иштирок этиши ҳамда ушбу масалалар юзасидан ўз тақлифларини билдиришлари мумкин. Шунингдек, мазкур Қонуннинг 32-моддасига асосан, фуқаролар сув ресурсларини бошқаришга оид қарорлар қабул қилинишида иштирок этиш ҳуқуқига эга [11].

Атроф-муҳитга оид қарорлар қабул қилишда фуқаролар иштирокини таъминлашда Ўзбекистон Республикасининг 1992 йил 9 декабрда қабул қилинган “Табиатни муҳофаза қилиш тўғрисида”ги Қонун муҳим аҳамиятга эга. Ушбу Қонуннинг 12-моддасига асосан, фуқаролар саломатлиги учун қулай табиий муҳитда яшаш, ўз саломатлигини атроф-муҳитнинг зарарли таъсиридан муҳофаза қилиш ҳуқуқига эга. Ана шу мақсадда улар табиий муҳитнинг аҳволи ҳамда уни муҳофаза қилиш юзасидан кўриладиган чора-тадбирларга доир ахборотларни талаб қилиш ва олиш ҳуқуқига эга [12]. Мазкур норманинг мазмуни фуқароларнинг қулай табиий муҳитда яшашдан манфаатдорлиги ҳамда табиий муҳитнинг аҳволи, атроф-муҳитни муҳофаза қилиш юзасидан кўриладиган чора-тадбирларда иштирок этишдан манфаатдор эканлигини, яъни фуқароларнинг атроф-муҳитга оид қарорлар қабул қилишда иштирок этишлари лозимлигини билдирмоқда.

Атроф-муҳитга оид қарорлар қабул қилишда фуқаролар иштирокини таъминлашда 2002 йил 5 апрелда қабул қилинган Ўзбекистон Республикасининг “Чиқиндилар тўғрисида”ги Қонуни асосий меъёрий ҳужжатлардан бири ҳисобланади. Ушбу Қонуннинг 13-моддасига асосан, фуқаролар чиқинди билан боғлиқ ишлар амалга ошириладиганда ҳаётлари ва соғлиқлари учун хавфсиз шароитлар билан таъминланиш, ўзлари яшаётган жойларда хавфли чиқиндилар бор ёки йўқлиги тўғрисида, лойиҳалаштириладиган, қуриладиган, шунингдек ишлаб турган чиқинди билан боғлиқ ишларни амалга ошириш объектиларининг хавфсизлиги ҳақида белгиланган тартибда тўлиқ ва аниқ ахборот олиш, чиқинди билан боғлиқ ишларни амалга ошириш объектилари қурилишига доир қарорларнинг лойиҳалари муҳокамасида иштирок этиш ҳуқуқига эга [13]. Ушбу нормага мувофиқ фуқаролар чиқинди билан боғлиқ масалаларни тартибга солишга қаратилган қарорларнинг қабул қилинишида бевосита иштирок этишлари мумкинлиги ҳамда чиқинди билан боғлиқ ахборотларни олиш ҳуқуқига эгалликлари кўрсатилмоқда.

Атроф-муҳитга оид қарорлар қабул қилишда фуқаролар иштирокининг навбатдаги ҳуқуқий манбаси Ўзбекистон Республикасининг 2002 йил 4 апрелда қабул қилинган Шаҳарсозлик кодексидир [14]. Мазкур меъёрий ҳужжатнинг 5–6 моддаларига асосан фуқаролар шаҳарсозлик фаолиятини амалга оширишда иштирок этиш ҳуқуқига эга эканликлари, шаҳарсозлик фаолиятининг асосий талаби шаҳарсозлик фаолияти соҳасида қарорларнинг муҳокамаси ва қабул қилинишида фуқаролар, жамоат бирлашмалари иштирок этиши учун шароитларни

таъминлаш шарт эканлиги белгилаб қўйилган. Демак, белгилаб қўйилган нормага асосан фуқаролар шаҳарсозлик фаолияти соҳасида қарорларнинг муҳокамаси ва қабул қилинишида иштирок этадилар ҳамда шаҳарсозлик фаолияти билан боғлиқ бўлган ахборотларни бевосита олиш ҳуқуқига эгалар.

Юқоридагилардан хулоса қилиб шуни айтишимиз мумкинки, атроф-муҳитга оид қарорлар қабул қилишда фуқаролар иштирокининг ҳуқуқий асослари яратилган бўлса-да, лекин фуқароларнинг атроф-муҳитга оид масалаларда “иштирок этиш” ҳуқуқи ҳар бир экологик қонунларимизнинг нормаларида аниқ белгилаб қўйилмаган. Ҳуқуқий нормаларда фуқароларнинг ахборот олиш ҳуқуқи уларнинг атроф-муҳитга оид қарорлар қабул қилишда иштирок этишининг шакли сифатида белгилаб қўйилган. Шундай бўлсада, экологик қонунларимизга фуқароларнинг атроф-муҳитга оид қарорлар қабул қилишда “иштирок этиш” ҳуқуқи киритилса, мақсадга мувофиқ бўлар эди. Чунки атроф-муҳитга оид қарорлар қабул қилишда фуқаролар иштирокининг кафолатланиши фуқаролик жамиятининг муҳим принципларидан биридир.

Адабиётлар рўйхати:

1. Каримов И.А. Ўзбекистон XXI аср бўсағасида: хавфсизликка таҳдид, барқарорлик шартлари ва тараққиёт кафолатлари. –Т.: Ўзбекистон, 1997. – Б. 173.
2. К вопросу о необходимости разработки концепции экологического процессуального законодательства. Д.ю.н, проф. Н.А.Духно. Экологическое право, 2003. №6 – С. 35.
3. Дубовик О.Л. Экологическое право. Учебник. – М.: Проспект. 2010. – С. 212–213.
4. Международное сотрудничество в области информирования общественности о состоянии окружающей природной среды. Д.ю.н, проф. Н.С.Иванченко. Правоведение. 2003. – №3(248) – С. 133–138.
5. Экологическое право России на рубеже XXI века. Проф.А.К.Голиченков таҳрири остида. – М.: Зерцало, 2000. – С. 160.
6. Икромов Р.А. Инсоннинг экологик ахборотга бўлган ҳуқуқини таъминлашда жамоат иштироки масалалари // Фалсафа ва ҳуқуқ. – 2010. Махсус сон. – Б. 64-65.
7. Ўзбекистон Республикасининг “Атмосфера ҳавосини муҳофаза қилиш тўғрисида”ги Қонун. Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси палаталарининг Ахборотномаси, 2006 йил, № 10, 536-модда.
8. Ўзбекистон Республикасининг “Муҳофаза этиладиган табиий ҳудудлар тўғрисида”ги Қонун. Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Ахборотномаси, 2005 йил, – № 1, 14-модда.
9. Ўзбекистон Республикасининг “Радиациявий хавфсизлик тўғрисида”ги Қонун. Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси палаталарининг Ахборотномаси, 2007 йил, – № 12, 604-модда.
10. Ўзбекистон Республикасининг “Сув ва сувдан фойдаланиш тўғрисида”ги Қонун. Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси палаталарининг Ахборотномаси, 2007 йил, – № 12, 604-модда.
11. Ўзбекистон Республикасининг “Сув ва сувдан фойдаланиш тўғрисида”ги Қонун. Ўзбекистон

Республикаси Олий Мажлиси палаталарининг Ахборотномаси, 2007 йил, – № 12, 604-модда.

12. Ўзбекистон Республикасининг “Табиатни муҳофаза қилиш тўғрисида”ги Қонун. Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси палаталарининг Ахборотномаси, 2006 йил, – № 10, 536-модда.

13. Ўзбекистон Республикасининг “Чиқиндилар тўғрисида”ги Қонун. Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси палаталарининг Ахборотномаси, 2007 йил, – № 12, 604-модда.

14. Ўзбекистон Республикасининг Шаҳарсозлик кодекси. Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси палаталарининг Ахборотномаси, 2006 йил, – № 7, 369-модда; 2006 йил, № 10, 536-модда.

Б.Б.Алимов,

Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги
Давлат бошқаруви академияси тадқиқотчиси,
юримдик фанлар бўйича PhD

ДАВЛАТ БОШҚАРУВИНИ МОДЕРНИЗАЦИЯЛАШ ШАРОИТИДА ҲУКУМАТ ЖАВОБГАРЛИГИ ИНСТИТУТИ: ИЛМИЙ-НАЗАРИЙ ТАҲЛИЛ

Аннотация: мақолада ҳукумат жавобгарлигининг илмий-назарий жиҳатлари таҳлил этилган, ушбу масала юзасидан тадқиқот олиб борган олимлар билан илмий бахс мунозарага киришган ҳолда муаллифлик хулосалари ишлаб чиқилган.

Таянч сўзлар: ҳукумат, истеъфо, жавобгарлик.

Аннотация: в статье проанализированы научно-теоретические аспекты института правительственной ответственности, вступая в полемику с учеными, изучавшие данный вопрос, выдвинуты авторские заключения.

Ключевые слова: правительство, отставка, ответственность.

Abstract: the article analyzes the scientific and theoretical aspects of the institution of government responsibility, entering into the debate with scientists who have studied this issue, the author's conclusions have put forward as well.

Key words: government, resignation, responsibility.

Ҳукуматнинг истеъфоси муҳим конституциявий-ҳуқуқий институтлардан бири бўлиб, деярли барча хорижий мамлакатларда давлат ва жамият ҳаётига жиддий таъсири кўрсатадиган ва ўзида истеъфо қўлланилувчи мансабдор шахс ёки коллегиял органнинг жавобгарлигини (конституциявий-ҳуқуқий, сиёсий) акс эттирувчи ҳуқуқий ҳодисадир. Ҳукуматнинг истеъфоси институти ҳукуматнинг шакллантирилиши институти сингари ҳам давлат бошлиғи, ҳам вакиллик органи иштирокида амалга оширилувчи жараёнлардан бири бўлиб, ушбу жараённинг амалга оширилиш механизми давлат бошқаруви шаклини белгиловчи асосий омиллардан бири ҳисобланади. Чунки ҳукумат истеъфосининг ташаббускори аксарият ҳолларда парламент ва давлат бошлиғи бўлиб, ҳукумат айнан улар ёки улардан бирининг олдида жавобгар бўлади. Бошқача қилиб айтадиган бўлсак, давлат органи сифатида ҳукуматнинг табиати шундайки, у ўзини шакллантирган органлар олдида жавобгардир [14, 22-, 67-бетлар.]. Ҳукумат шаклланиши ва истеъфосининг қай тарзда амалга оширилиши унинг қайси орган олдида жавобгар эканлигини намоён қилиб, мазкур жавобгарлик давлатда бошқарув шаклининг асосий кўрсаткичларидан бири ҳисобланади.

Юқоридагилардан келиб чиққан ҳолда, “истеъфо” ва “ҳукуматнинг жавобгарлиги (конституциявий-ҳуқуқий, сиёсий)” ҳуқуқий категориялари ҳамда уларнинг ўзаро нисбатини тафсилий равишда таҳлил қилиб чиқиш мақсадга мувофиқ, зеро, “ҳукумат жавобгарлигининг предмети, таркиби ва чегараларни ўрганиш ҳукумат ҳокимияти хусусида, унинг давлат ҳокимият органи сифатидаги мақоми, давлат механизми ва ҳокимиятлар бўлиниши тизимидаги ўрнини ҳар томонлама билиш учун ниҳоятда зарурдир” [14, 3-бет.].